

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi

Ali Coşkun / Fatih Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Öğretim Görevlisi

Giriş

Osmanlı Devleti'nden ekonomik olarak iflas etmiş bir ülke devralan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ilk yıllarında uyguladığı ekonomik devrimlerle, siyasal bağımsızlığının ardından ekonomik bağımsızlığını da kazanma yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyetin ilk onbeş yılında, yani Atatürk Türkiye'sinde yapılan ekonomik devrimleri incelemektir. İlk olarak, Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve kazanılan Kurtuluş Savaşı sonrasında ülkenin ekonomik durumu açıklanacak, yeni Cumhuriyetin devraldığı ekonomik miras ortaya konmaya çalışılacaktır. Daha sonra, yeni Cumhuriyetin temel ekonomik politikalarının belirlendiği İzmir İktisat Kongresi'nden bahsedilecektir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ekonomik politikalar, 1923-1929 yılları arası ve 1930-1938 yılları arası olmak üzere iki ana bölümde ele alınacak ve ulaştırma, tarım ve sanayi alanlarında yapılan çalışmalar detaylı olarak anlatılacaktır. Ayrıca, 1930 sonrası dönemde yapılan 1. Beş Yıllık Sanayi Planı incelenecektir. Sonuç bölümünde ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk onbeş yılındaki ekonomik çalışmaları ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Kurtuluş Savaşı Sonrası Ekonomik Durum

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında katıldığı savaşlar sonucunda çok zayıflayan Osmanlı Devleti, son günlerinde ekonomik yönden çökmüş bir ülke görünümünde idi. Savaşların finansmanında iç kaynaklar yetersiz kalmış ve yüksek miktarda borçlanmaya girilmişti. Ülkenin ekonomisi, insan gücü, sanayi, tarım, dış borçlar, ulaşım, milli üretim gibi her açıdan perişan bir durumda idi. Onlarca yıldır süren savaşlar sonrası, bir çok işyeri kapanmış, üretken erkek nüfusu azalmış, çocuk ve yetişkin ölümlerinde artışlar olmuş, aileler parçalanmış, göçler nedeniyle işsizlik had safhaya varmıştı. Mevcut kaynaklar önemli ölçüde ordunun emrine verilmiş ve savaşlar sonucunda bu kaynaklar da tükenmişti. Birinci Dünya Savaşı sonlarında Anadolu'da sanayi adına sadece iki tane askeri amaçlı fabrika ve 282 adet küçük çaplı atölye bulunmaktaydı.

23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, üç yıl süren Kurtuluş Savaşı'nda çok büyük ekonomik sıkıntılar içinde kalmıştı.

Osmanlı'nın son döneminde çok kötü olan bu ekonomik ortamda sınırlı kaynaklarla bir bağımsızlık savaşı verilmişti. Yeni hükümetin ilk mali ve ekonomik sıkıntıları Kongrelerin finanse edilmesi ile başlamış ve daha sonra ağırlaşarak sürmüştür. TBMM açıldığında parasal kaynaklar çok sınırlı idi ve dışarıdan gelen yardımlar da oldukça yetersizdi. Eldeki kaynaklar, savaş ihtiyaçları karşılanmaya harcanmıştı ve her türlü savaş malzemesi ihtiyacı halkın katkıları ile sağlanmıştı. 1920-1922 arasında Kurtuluş Savaşı içindeki yeni hükümetin ekonomik politikalar üretmesi ve kalkınmaya yönelik adımlar atması olanaksızdı. Kurtuluş savaşı kazanıldığı yıllarda ise, Türkiye tüm kaynaklar tükenmiş, sanayisi olmayan, tarım alanında çok geri yoksul bir ülke görünümünde idi. Mevcut işletmelerin çoğu yabancıların elindeydi ve bu yabancı sermaye sahipleri Türkiye'yi terk ediyorlardı. Türkiye'nin şeker, kumaş gibi temel ihtiyaç maddelerinin pek çoğu yurt dışından geliyordu.

İzmir İktisat Kongresi

Ülkenin olumsuz ekonomik ortamı nedeni ile daha Cumhuriyet

ilan edilmeden yeni hükümetin ekonomi programını belirlemek için 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de İktisat Kongresi'ni tertip eden Gazi Mustafa Kemal, açılış nutkunda "memleketin ihtiyacına mutabık esaslı program üzerinde bütün milletin mütehit ve hemahenk [olması gerekir] yeni devletimizin, yeni hükümetimizin, bütün esasları bütün programları iktisat programından çıkmalıdır" ve "Hayat demek ekonomi demektir. Çünkü millet yoksul kaldıkça hiç birşey yapamaz. İlk önce zengin olmalıdır. Çünkü herşeyi yapan paradır. Öncelikle ekonomiye önem vermek lazımdır. Ekonomide faydalı olabilmek için ise teoriler ve kavramlar ile vakit geçirecek zamanımız kalmamıştır" diyerek, ekonomik atılımların başlama işaretini vermiştir.

Birinci İktisat Kongresinde çiftçi, sanayici, tüccar, işçi temsilcilerinden oluşan 1135 delegenin ortak çalışmaları sonucunda, "Misak-ı İktisadi Esasları" belirlenmiştir. Her kesimden insanın sorunlarının ortaya konduğu ve çözüm yollarının arandığı bu kongrede alınan kararlarda ülkenin siyasi bağımsızlığının iktisadi bağımsızlıkla güçlendirilmesi ve Türk girişimciliğinin geliştirilmesi hedefliyordu. Kongrede, genelde liberal politikaların temelleri benimsenmişti. Nitekim, Cumhuriyetin ilk beş yılındaki uygulamalar da kongrede alınan kararlar yönündeydi. Kongrede, özel girişimcilerin desteklenmesi, yatırımcılara kredi sağlayacak bankaların kurulması, hammaddesi yurt içinde olan endüstri kollarının kurulması, günlük tüketim mallarına öncelik verilmesine, önemli

kuruluşların millileştirilmesi ve kendi limanlarımızda kabotaj hakkımızın kullanılması gibi kararlar alınarak yeni Hükümetin mali ve iktisadi politikasının temelleri atılmıştır.

1. Dünya Savaşı'nın ardından dünyada yeni dengelerin oluşmaya başladığı bir ortamda toplanan İzmir İktisat Kongresi, daha çok içerdeki dengeleri kurmaya ve ülkenin iktisadi alt yapısını oluşturmaya yönelik olarak düzenlenmiştir. Nitekim, Lozan Antlaşmasının iktisadi hükümleri de yeni Cumhuriyet'i bağlayıcı hükümler içermekteydi. Lozan Antlaşmanın eki olan ticaret sözleşmesi, dışa açık politikaların benimsenmesini istemekte; Osmanlı gümrük tarifelerinin bir müddet daha yürürlükte kalmasını ve yeni yasalar getirilmemesini öngörmekteydi. Bu nedenle, 1929 yılına kadar gümrük tarifelerinde artışlar yapılamamıştır. Ayrıca, yeni hükümet, Osmanlı Devleti'nden "Duyun-u Umumiye" devralmak zorunda kalmıştır. 1928'de Türkiye Cumhuriyeti ile Duyun-u Umumiye alacaklıları arasında bir sözleşme imzalanmıştır.

29 Ekim 1923'de Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi. Mustafa Kemal, yeni cumhuriyeti kurduğu yıllarda verdiği bir demecinde "... Türkiye devleti, temellerini süngü ile değil, süngünün dahi istinat ettiği iktisadiyat ile kuracaktır... Yeni Türkiye devleti bir 'devlet-i iktisadiye olacaktır" sözleri ile, sosyal ve kültürel devrimlerin yanında ekonomik devrimlerin de yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaş medeniyetler seviyesine yükseltebilmek için

ekonomiye mutlaka birinci derecede önem vermek gerektiğinin farkında idi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk bütçesi, 1 Mart 1924'de 120 milyon Lira olarak yürürlüğe girmiştir. 3 Ağustos 1924'de "Türkiye Cumhuriyeti" sözcükleri ile 10 kuruşluk ilk madeni para basılmıştır. "Türkiye Cumhuriyeti" sözcükleri ile basılan ilk altın para ise 5 Ekim 1925'de basılan 5 Lira'dır. 1924 yılında 1 Amerikan Doları 167 Kuruş ve 1 Batı Alman Markı 44 Kuruş idi.

Tarım Alanında Yapılan Çalışmalar

1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Cumhuriyetin nüfusunun 13.648.000 kişi olduğu belirlenmiştir. Genel nüfusun % 47,71'ini çiftçiler (4.368.061) % 3,7'sini sanatkarlar (299.000) ve % 2,8'ini de tüccarlar (257.000) teşkil ediyordu. Bu da göstermektedir ki, Cumhuriyetin ilk yıllarında tarımın ekonomideki yeri oldukça büyüktü. Bundan dolayı, Mustafa Kemal 1 Mart 1922'de TBMM'nin açılış konuşmasında "Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan köylüdür. O halde, herkesten daha çok refah, mutluluk ve servete hak kazanmış ve layık olan köylüdür." sözleri ile tarım sektörüne verdiği değeri göstermiştir. Tarım alanındaki reformların en önemlisi, mahsulünün onda birini vergi olarak ödemesi demek olan aşar vergisinin 1925 yılında kaldırılmasıdır. Ayrıca, 1925'te çıkarılan bir kanunla köylülere bedelini yirmi yılda ödemek üzere toprak dağıtılmıştır. 1926 yılında çıkan bir yasa ile de tarım işlerinde kullanılacak

hayvanların azalması nedeniyle bu beygir gücü kaybı yerine zirai araçlar ve makineler kullanımını arttırmak için teşvikler ve istisnalar uygulandı. Ziraat Bankası, küçük çiftçilere kredi kolaylıkları tanımakla ve faiz haddini düşürmekle yararlı hizmetler yaptı. Kurulan yeni çiftliklerde modern tarım yöntemleri uygulanarak çiftçilere örnek olundu. 1924'te Zirai Birlikler ve Zirai Kredi Kooperatifleri yasaları çıkarıldı. Tarım Kredi Kooperatifleri, Ziraat Okulları ve Yüksek Ziraat Enstitüsü açıldı.

Ulaştırma Alanında Yapılan Çalışmalar

Atatürk ulaştırma sektörüne özel önem vermiş ve özellikle demiryollarının geliştirilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Mustafa Kemal Atatürk "Bütün vatan bir demir kitle haline gelecektir. Demiryolları memleketin tüfekten, toptan daha önemli bir güvenlik silahıdır. Demiryolları Türk milletinin refah ve uygarlık yollarıdır." sözleri ile demiryollarına verdiği önemi ortaya koymuştur.

Ulaşım ağının kurulması ekonomik ve askeri açıdan çok önemli idi. Cumhuriyetin kuruluşu ile Osmanlı döneminde yabancı şirketlerin yönetiminde bulunan demiryolları devletleştirilmiş ve bir yandan da yeni demiryollarının yapımına önem verilmiştir. Bu amaçla, 1924'de Anadolu demiryollarının devletleştirilmesi hakkındaki kanun kabul edilmiştir. Bu kanun uyarınca, sırası ile Haydarpaşa-Eskişehir-Konya-Yenice-Mersin hattı (1928), Haydarpaşa Limanı ve Mersin-Adana hattı (1929), Mudanya-Bursa hattı (1931), Kütahya-

Balıkesir hattı (1932), Samsun-Çarşamba hattı (1933), Adana-Fevzipaşa hattı (1933), Menemen-Bandırma-Manisa hattı (1934), Basmahane-Afyon hattı (1934), Aydın-Eğirdir hattı (1935), Şark Demiryolları-Sirkeci-Edirne hattı (1937) ve Fevzipaşa-Hudut, Toprakkale-İskenderun Hattı (1937) satın alınma yolu ile devletleştirilmiştir.

Satın alınan demiryollarına ilaveten Ankara-Kayseri (1927), Samsun-Amasya (1927), Kayseri-Şarkışla (1930), Ankara-Sivas (1930), Ulukışla-Niğde (1932), Samsun-Sivas (1932), Ulukışla-Kayseri (1933), Fevzipaşa-Diyarbakır (1935), İrmak - Filyos (1935), Fiyos-Çatalağzı (1936), Malatya-Çetinkaya (1937) ve Çatalağzı-Zonguldak (1937) güzergahlarında yeni demiryolu hatları inşa edilmiştir.

Böylece demiryolları, 1935'de Isparta'ya ve 1938'de Erzincan'a kadar ulaşmıştır. Cumhuriyetin ilk on yılında Batı, İç ve Doğu Anadolu, demiryolu ile birbirine bağlanmıştır. Nitekim, onuncu yıl marşında geçen "Demirağlarla ördük anayurdu dört baştan" dizesi demiryollarının ekonomik devrimler içindeki önemini vurgulamaktadır. 1923'de 1.378 km. olan demiryolu, 1933'de 3.941 km'ye 1938'de ise 6.656 km'ye çıkarılmıştır.

Demiryollarının yapımı ve işletmesi için kurulan Nafia Vekaleti'ne bağlı müdürlükler 1927'de birleştirilerek, Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi kuruldu. Bu Kurum, 1929'da Devlet Demiryolları ve Limanları Umum Müdürlüğü, 1931'de Devlet Demiryolları Umum

Müdürlüğü (DDUM) ve son olarak da 1953'te Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) adını aldı.

Ulaştırma alanında yapılan diğer önemli atılımlar da denizcilik sektöründedir. Osmanlı Devleti, verilen imtiyazlar nedeni ile kabotaj hakkına sahip değildi ve bir çok limanın işletilmesi yabancıların elindeydi. 1926'da 'Kabotaj Kanunu' çıkarılmış ve kabotaj hakkının tam olarak uygulanarak, Türk deniz ticaretinin ve taşımacılığının gelişmesi sağlanmıştır. 1933'de Denizyolları İşletmesi kurulmuştur. 1933'de İzmir Rıhtım Şirketi ve 1935'de İstanbul Rıhtım Şirketi satın alınarak devletleştirilmiştir. Ayrıca, 1937'de deniz işletmeciliği ve bankacılık işletmelerine yardımcı olmak amacı ile Deniz Bank kurulmuştur.

Havacılık alanında da gelişmeler yaşanmıştır. 6 Ekim 1926 Kayseri'de açılan uçak fabrikası, 1934'de 6 avcı uçağı üretti ve bu uçaklardan biri 50 dakikada Ankara'ya uçtu. 1929'da İstanbul-Berlin arasında tarifeli uçak seferleri başlamıştır. Yurt içinde ise ilk olarak, 1933'de Ankara-İstanbul arasında tarifeli uçak seferleri başlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında iletişim alanında da çalışmalar yapılmıştır. 11 Eylül 1926'da Ankara'da otomatik telefon hizmete girmiştir. 1929'da İstanbul-Ankara ve 1937'de de Ankara-Adana arasında telefon görüşmeleri başlamıştır.

Sanayi Alanında Yapılan Çalışmalar

Ülkenin ekonomik olarak kalkınabilmesi için sanayileşmek bir zorunluluktur. 1927 yılında sanayi kuruluşlarının teşviki ve korunması amacı ile, Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunda sanayi sınıflara ayrılmıştı ve her sınıf, taşıdığı önem derecesinde kanunun kendine getirdiği muafiyetlerden faydalanması öngörülüyordu. Bu kanunla yerli sanayi sektörüne ucuz devlet arazisi tahsisi, çeşitli vergi muafiyetleri, taşıma ve ulaştırma indirimleri gibi teşvikler ve muafiyetler getirilmişti ve sermaye birikimine devlet desteğini veriliyordu. Milli ekonomi anlayışı ile milli tüccar ve milli sanayici oluşturulmaya çalışılmıştır. Yerli sanayinin korunması için, 1929 yılından itibaren, ulusal sanayinin dışarıdan gelenlerin rekabet güçlerine karşı korunması için yüksek gümrük tarifeleri uygulanmaya başlanmıştır.

Atatürk "Ekonomik kalkınma, Türkiye'nin, hür, müstakil daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin bel kemiğidir." sözleri ile dışa bağımlı kalmış bir ülkenin bağımsız olamayacağına vurgu yapmaktadır. Bu nedenle, Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet, temel tüketim ve ara malları alanında ithal ikamesi sağlamak amacıyla un, şeker, pamuk ile kömür, demir ve akaryakıt üretimine özellikle öncelik vermiştir. Bu temel malların yurt içinde üretilmesi ve dışa karşı bağımlılığın kalmaması hedeflenmiştir.

Sanayileşmede önceliklerden olan şeker üretimi için çok önemli adımlar hızla atılmıştır. 5 Nisan

1925'de şeker fabrikalarının kurulması ve ayrıcalıkları hakkında kanun kabul edildi. Cumhuriyetin ilk onbir yılında dört şeker fabrikası açıldı: Alpullu Şeker Fabrikası (1926), Uşak Şeker Fabrikası (1926), Eskişehir Şeker Fabrikası (1933) ve Turhal Şeker Fabrikası (1934). 1930 yılında Alpullu Şeker Fabrikası'nı ziyaret eden Atatürk, "...Memleketimizin her müsait bölgesinde şeker fabrikalarının çoğaltılması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini, mühim hedeflerimiz arasında tanınmalıdır." ifadelerini kullanmıştır. Atatürk 1937'de yaptığı bir konuşmada da "Şeker fabrikalarının sayısı yirmiye çıkmaz ve şeker ekmek kadar kolay alınır hale getirmesek, gülbüz çocuklara hasret kalacağız." demiştir.

Cumhuriyetin ilk on yıllarında açılan diğer fabrikalar şunlardır: Bursa dokumacılık fabrikası (1927), Bünyan dokuma fabrikası (1927), Ankara çimento fabrikası (1928) ve Ford Şirketi ile bir otomobil montaj fabrikası (1929).

1923-29 yılları arasında devlet, bazı önemli alanlarda devletleştirme politikası uygulamaya devam ederken, özel girişimi de teşvik etmek için yoğun çaba harcamıştır. 1924-1929 döneminde GSMH yılda ortalama yüzde 10,9, sınai üretim ise yüzde 8,5 oranında artış kaydetmiştir.

1929 İktisat Buhranı Sonrası ve Devletçilik Dönemi

29 Ekim 1929'de ABD'de yaşanan ekonomik kriz sonrasında başlayan dünya iktisat bunalımı tüm dünyayı iktisadi açıdan büyük bir çıkmaza sokmuş ve bu bunalım

ülkemizi de derinden etkilemiştir. 1930 yılı, Cumhuriyet dönemi Türk ekonomisinde bir dönüm noktasıdır. 1929 Krizi sonrasında tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de, devletçi, müdahaleci ve korumacı politikalar uygulanmaya başlanmıştır. 1923-1929 yılları arasında özel sektör girişimlerini teşvik eden politikaların ülke kalkınmasında yetersiz kaldığını düşünen iktidar partisi CHP, 1931 yılında programına devletçiliği almıştır. 1930 sonrasında Devlet, kapalı bir ekonomik politika izlemeye ve devletçiliğe yönelmeye başlamıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin iktisat tarihinde 1930'lu yıllar 'Devletçilik' dönemi olarak geçmektedir. Devletçiliğe geçişin 1930 yılına kadar tam olarak gerçekleşmemesinin en önemli nedenleri, Lozan Antlaşmasının bazı hükümleri yeteri sermayenin henüz birikmemiş olması ve devlet kadrolarının henüz yetiştirilmemiş olmasıdır.

1935'de Atatürk'ün devletçilik kavramı hakkındaki görüşleri şunlardı: "Türkiye'nin tatbik ettiği devletçilik sistemi 19. asırdan beri sosyalizm nazariyatçılarının ileri sürdüğü fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş Türkiye'ye has bir sistemdir. Devletçiliğin bizde manası şudur: Fertlerin hususi teşebbüslerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin ve geniş bir memleketin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak memleket iktisadiyatını devletin eline alması."

Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan devletleştirme hareketi,

1930'lardan sonra artarak devam etmiştir. 1924 yılında çıkarılan bir kanunla Anadolu demiryollarının devletleştirilmesine başlanmıştır. 1924'de, Ergani Bakır İşletmesinin devletleştirilmesi gerçekleştirildi. Daha sonraki yıllarda, İzmir Rıhtım Şirketi (1933), İstanbul Rıhtım Şirketi (1935), İzmir Havagazı Şirketi (1936), İstanbul Telefon Şirketi (1936), İstanbul Elektrik Şirketi (1938) ve İzmir Telefon İşletmesi (1938) satın alınma yolu ile devletleştirildi. Ayrıca, 1926 yılında şeker, petrol ve benzin tekeli devletin eline geçmiştir. Ancak, kurulan bu tekellerin işletmesi, daha sonra özel sektöre devredilmiştir.

1930 yılından sonra doğan ihtiyaçlara yönelik olarak, Merkez Bankası, Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası kurulmuş ve Türk Parasını Koruma Kanunu kabul edilmiştir. İthalata kota konulması ve ihracatın denetlenmesi hakkında çıkan kanunla korumacılık uygulamaları başlatılmıştır. Bu yıllarda sanayileşme öne çıkmış ve 22 Nisan 1930'da Ankara Sanayi Kongresi düzenlenmiştir. 1932 yılında iktisadi hayatta devletin denetimini artıran bir dizi kanun çıkarılmıştır. 1933 yılında, Devlet Sanayi Ofisi ile Türkiye Sanayi Kredi Bankası kaldırılarak bunların yerine, sanayi planının uygulanmasını sağlamak üzere Sümerbank kurulmuştur. 1933'de Devlet ilk defa faiz oranlarını belirlemeye başlamıştır.

1. Beş Yıllık Sanayi Planı

1933 yılında hazırlanan ve 17 Nisan 1934 kabul edilerek uygulanmaya başlanan 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ile, devlet iktisadi

hayata doğrudan doğruya girerek devlet işletmeciliğe başlamış ve ülke genelinde planlı sanayileşmeye geçilmiştir. Bu dönemde, Devlet, kalkınmada aktif rol oynamak için sanayide öncülük etmek üzere planlar hazırlamıştır. 1. Beş Yıllık Sanayi Planı döneminde toprak reformu yapılarak tarıma teşvik sağlanmış ve hammaddesi yurtiçinde bulunan malları işleyecek sanayi kuruluşları ile devletçe finanse edilmesi mümkün olan kuruluşların kurulmasına öncelik verilmiştir.

1. Beş Yıllık Sanayi Planı'nda tekstil, kendir-kesen, demir-çelik, porselen-çini, klor, suni ipek, selüloz ve kağıt tesisleri, şeker, süngercilik ve gül sanayileri gibi alanlar yer almıştır. Bu yıllarda, Bakırköy Bez Fabrikası (1934), Keçiborlu Kükürt Fabrikası (1934), Kayseri Bez Fabrikası (1935), Paşabahçe Cam fabrikası (1935), Zonguldak Türk Antrasit Fabrikası (1935), Çubuk Barajı (1936), İzmit Birinci Kağıt Fabrikası (1936), Nazilli Basma Fabrikası (1937), Ereğli Bez Fabrikası (1937), Gemlik Suniipek Fabrikası (1938), Bursa Merinos Fabrikası (1938), Divriği Demir Madeni İşletmesi (1938), açılmıştır.

Bu kalkınma hamlelerinin finansmanı, büyük ölçüde vergiler ve iç borçlanma ile karşılanmıştır. Ayrıca, 1934'de Sovyet Rusya'dan 8 milyon dolar, 1938'de İngiltere'den 13 milyon sterlin dış borç sağlanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk ekonomisinde lokomotif görevini uzun yıllar sürdürecektir önemli kurum ve kuruluşlar arka arkaya faaliyetlerine başlamışlardır. Atatürk

döneminde, yukarıda sayılan kurum ve kuruluşların haricinde, açılan yeni kurumlar şunlardır: Türkiye Teyyare Cemiyeti (1925), Ankara'da Gazi Çiftliği (1925), Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü (1930), Tekel Genel Müdürlüğü (1931), PTT Genel Müdürlüğü (1933), Hava Yolları İşletmesi (1933), Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü (1935), Elektrik İşleri Etüd İdaresi (1935), Maden Tetkik Arama Enstitüsü (1935), Tapu Kadastro Umum Müdürlüğü (1936), Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (1937).

Yeni Cumhuriyet finans sektörüne de önem vermiş ve bir çok yeni milli banka kurulmuştur: Türkiye İş Bankası (1924), Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası (1925), T.C. Merkez Bankası (1930), İller Bankası (1933), Sümerbank (1933), Etibank (1935) ve Halk Bankası (1938).

Sonuç

İnsan gücü, sanayi, tarım, dış borçlar, ulaşım, milli üretim gibi her açıdan perişan durumda bir ülke devralan Türkiye Cumhuriyeti, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde yapılan ekonomik devrimlerle onbeş yılda büyük bir ilerleme göstermiştir. Kurtuluş Savaşı sonrası, tüm kaynaklar tükenmiş, sanayisi olmayan, tarım alanında çok geri, mevcut işletmelerin çoğu yabancıların elinde olan ve bir çok temel ihtiyaç maddesinde dışarıya bağımlı yoksul bir ülke görünümünde olan Türkiye, 1938 yılına gelindiğinde pek çok alanda yeni fabrikaların açıldığı, ulaştırma alanında ciddi atılımların yapıldığı, tarımda modern teknik ve araçların

kullanımına başlandığı ve sanayileşme yolunda ilerleyen modern bir ülke durumuna gelmiştir. Ayrıca, Cumhuriyetin bu ilk yıllarında devletin temel kurumlarının ve kuruluşlarının yapılanması tamamlanarak pek çoğu faaliyetine başlamıştır.

Atatürk bu kalkınma hamlesini gerçekleştirirken, yeni bir ekonomi modeli geliştirmiş ve ülke şartlarına uygun bir karma ekonomi sistemini kurmuştur. Bu politikaları uygularken, devletin harcamaları ile gelirleri arasında denge sürekli olarak korunarak enflasyon önlenmiştir. Maliye sistemi, halka baskı yapmadan, aynı zamanda da dışarıya muhtaç olmadan yeterli bir geliri elde etme üzerine kurulmuştur. Yeni Cumhuriyet yatırımlara büyük önem vermiş ve yurdun her köşesinin kalkınması için çalışmalar yapmıştır.

Kaynaklar

Esat Çelebi, "Atatürk'ün Ekonomik Reformları ve Türkiye Ekonomisine Etkileri (1923-2002)", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2002, Sayı: 5.

Ekonomide Gelişmeler, www.cagdastoplum.org, 2003.

Hamza Eroğlu, *Atatürk: Hayatı ve Üstün Kişiliği*, Ankara, 1997.

Mustafa A. Aysan, *Atatürk'ün Ekonomi Politikası*, İstanbul, 1980.

Mustafa A. Aysan, "Atatürk ve Ekonomi", *Muhasebe ve Finans Dergisi*, Ekim 2003, Sayı: 20.

Mehmet Arif Demirer, *Kemalist Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomi Ağırıklı Kronolojisi (1923 -1938)*, www.mfa.gov.tr, 2002.